

دانشگاه کاشان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه

زبان و ادبیات عربی

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات عربی

عنوان :

تحلیلی بر « غربت » در شعر معاصر عراق

(با تکیه بر شعر بدر شاکر السیاب و محمد مهدی الجواهری)

استاد راهنما :

دکتر عبدالرسول غفاری

استاد مشاور :

دکتر محسن سیفی

بوسیله:

اعظم نجفی

دی ماه ۱۳۸۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه کاشان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه

زبان و ادبیات عربی

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات عربی

عنوان :

تحلیلی بر « غربت » در شعر معاصر عراق

(با تکیه بر شعر بدر شاکر السیاب و محمد مهدی الجواهری)

استاد راهنما :

دکتر عبدالرسول غفاری

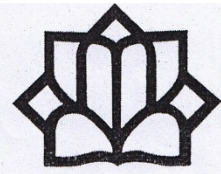
استاد مشاور :

دکتر محسن سیفی

بوسیله:

اعظم نجفی

دی ماه ۱۳۸۹

دانشگاه کاشان
دانشکده علوم انسانی

بسمه تعالی

تاریخ:
شماره:
پوست:

مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه
صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

نام و نام خانوادگی دانشجو: اعظم نجفی	شماره دانشجو: ۸۷۲۳۳۱۰۲۰۵
رشته: آموزش: زبان و ادبیات عرب	دانشکده علوم انسانی
عنوان پایان نامه: تحلیلی بر «غربت» در شعر معاصر عراق (باتکیه بر شعر بدر شاکر السیاب و محمد مهدی الجواهری)	
تعداد واحد پایان نامه: ۴	تاریخ دفاع: ۱۳۸۹/۱۰/۷

این پایان نامه به مدیریت تحصیلات تکمیلی به منظور بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد ارائه می گردد. دفاع از پایان نامه در تاریخ ۸۹/۱۰/۷ مورد تأیید و ارزیابی اعضای هیأت داوران قرار گرفت و با نمره ۱۷/۵۱ به عدد هفده و پنجاه و نهم و با درجه خوب به تصویب رسید. اعضای هیأت داوران:

عنوان	نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	امضاء
۱. استاد راهنما	دکتر عبدالرسول غفاری	استادیار	
۲. استاد مشاور	دکتر محسن سیفی	استادیار	
۳. متخصص و صاحب نظر دانشگاه	دکتر عباس اقبالی	دانشیار	
۴. متخصص و صاحب نظر دانشگاه	دکتر امیر حسین رسول نیا	استادیار	
۵. نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر علی نجفی	استادیار	

مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه

آدرس: کاشان - بلوار قصب راوندی
دانشگاه کاشان - دانشکده علوم انسانی
کد پستی: ۸۷۲۱۷-۵۱۱۶۷
تلفن: ۵۱۱۲۷۲۷-۵۱۱۲۷۷۷
http: www.kashanu.ac.ir

تقدیر و تشکر

سپاس خدای مهربان را که توفیق کسب معرفت و دانش را به ما عطا فرمود .

برخود لازم می دانم که از تمامی استادان گروه زبان و ادبیات عرب که در دوره کارشناسی ارشد ، حقیر را در تحقق علم و معرفت و فضایل اخلاقی یاری نمودند ، تقدیر و تشکر نمایم .

از جناب آقای دکتر غفاری که این جانب را در انجام تحقیق ، پژوهش و نگارش این پایان نامه یاری نمودند ، بی نهایت سپاس گزارم .

از استاد محترم آقای دکتر سیفی که با راهنمایی های ارزنده خویش مرا مورد لطف قرار دادند ، کمال تشکر را دارم .

از آقایان ، دکتر اقبالی و دکتر رسول نیا که این پایان نامه را مورد مطالعه قرار دادند نیز قدر دانی می نمایم .

همچنین از نماینده تحصیلات تکمیلی جناب آقای دکتر نجفی که قبول زحمت فرمودند ، متشکرم .

تقدیم به

مادر دلسوز

پدر مهربان

و تمامی استادان بزرگوارم

چکیده :

یکی از مهم ترین مباحثی که توجّه بزرگان ادب معاصر عرب را به خود جلب نموده است ، موضوع « غربت در شعر معاصر عرب » است . یافته های ما در این زمینه متوجّه « غربت » و ماهیت آن در شعر معاصر است .

از نتایج این تحقیق آن است که غربت موضوعی دیرینه است و از آن هنگام که انسان پا به عرصه وجود گذاشت با این موجود زمینی همگام و همراه شد و در نهاد او ریشه دواند که نه تنها در بعد مکانی بلکه متناسب با سیر تحولات روانی ، سیاسی ، اجتماعی و فرهنگی به انواع گوناگونی تقسیم می شود و تنها غربت به معنای دوری از وطن را در برنمی گیرد .

از دیگر نتایج این تحقیق اینکه امروزه سیاست های استعمار گرانه سران غرب ، خضوع حکام عرب در برابر آنها ، شکست جنبش های آزادی خواهانه ، سلب حقوق فردی و اجتماعی ، مهاجرت و آوارگی عده ای از وطن از مهم ترین عوامل این موضوع به ویژه در میان نسل فرهیخته و ادیب است .

در این تحقیق تلاش شده است تا موضوع « غربت » از خلال کنکاش در زندگی و آثار « محمد مهدی جواهری » و « بدر شاکر سیاب » در ابعاد مکانی ، سیاسی ، اجتماعی ، روانی و.... مورد تحلیل قرار گیرد .

واژگان کلیدی : غربت ، شعر معاصر عربی ، جواهری ، سیاب.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه .....
۴	پیشینه پژوهش .....
فصل اول: حقیقت و ماهیت پدیده «غربت»	
۷	۱-۱- واژه «غربت» از منظر لغوی .....
۸	۲-۱- غربت در اصطلاح .....
۹	۱-۲-۱- مفهوم غربت از دیدگاه فلاسفه و اندیشمندان غرب .....
۱۶	۲-۲-۱- غربت از دیدگاه فلاسفه و اندیشمندان معاصر شرق .....
۱۶	۱-۲-۲-۱- غربت «در داخل وطن» .....
۱۸	۲-۲-۲-۱- غربت «در خارج از وطن» .....
۲۰	۳-۱- واکنش فرد در برابر غرب .....
۲۴	۴-۱- «غربت» در دنیای کنونی .....
۲۶	نتیجه گیری فصل اول .....
فصل دوم: تحولات سیاسی قرن بیستم و تأثیر آن بر «غربت»	
۲۸	۱-۲- سرزمین عراق از گذشته دور تا امروز .....
۲۹	۲-۲- گذری بر مهمترین تحولات سیاسی عراق از زمان سقوط حکومت عثمانی .....
۲۹	۱-۲-۲- عوامل شکست و سقوط حکومت عثمانی و پیروزی مردم عراق .....
۳۳	۲-۲-۲- ظهور انگلیس در صحنه سیاسی و اجتماعی عراق .....

- ۳۵ ..... «ثورةالعشرين» حوادث پس از آن ۳-۲-۲
- ۳۸ ..... عراق در زمان حکومت و رژیم بعث ۳-۲
- ۳۸ ..... ۱-۳-۲ - سرآغاز رژیم بعث در جهان عرب وبنیان این رژیم ۳-۲
- ۴۰ ..... ۲-۳-۲ - کودتای حزب بعث در سال ۱۹۶۸م و به قدرت رسیدن این حزب در عراق ۳-۲
- ۴۱ ..... ۱-۲-۳-۲ - حزب بعث و اصل وحدت ۳-۲
- ۴۲ ..... ۲-۲-۳-۲ - حزب بعث و شعار سوسیالیزم ۳-۲
- ۴۳ ..... ۳-۲-۳-۲ - حزب بعث و شعار آزادی ۳-۲
- ۴۳ ..... ۳-۳-۲ - حزب بعث و استعمار ۳-۲
- ۴-۲ - ۴ - بازتاب رفتار ادبا و فرهیختگان قرن بیستم در فراسوی سیاست و تأثیر تحولات سیاسی بر موضوع غربت ۳-۲
- ۴۵ ..... ۱-۴-۲ - وضعیت شعر و ادب به هنگام آغاز نظام اشغال گر انگلیس ۳-۲
- ۴۵ ..... ۲-۴-۲ - «ثورةالعشرين» عرصه ای برای حضور ادبا و فرهیختگان در صحنه سیاست ۳-۲
- ۴۶ ..... ۳-۴-۲ - مسیر شعر و ادب پس از حماسه «ثورةالعشرين» ۳-۲
- ۴۸ ..... ۴-۴-۲ - وطن سرایی و دعوت به تداوم مبارزه علیه استعمار ۳-۲
- ۵۳ ..... نتیجه گیری فصل دوم ۳-۲
- فصل سوم:** در آمدی بر زندگی ، آثار ادبی و عوامل غربت در محمد مهدی جواهری و بدر شاکر سیاب
- ۵۵ ..... ۱-۳-۱ - محمد مهدی جواهری ۳-۲
- ۵۵ ..... ۱-۱-۳ - زندگی نامه ۳-۲
- ۵۵ ..... ۱-۱-۳ - کودکی بزرگسال ۳-۲
- ۵۶ ..... ۲-۱-۳ - نوجوانی و سرودن ۳-۲

۵۷	..... ۳-۱-۱-۳- جوانی و سر آغاز هجرت
۵۹	..... ۳-۱-۲- آثار ادبی
۶۰	..... ۳-۱-۳- عوامل غربت در محمد مهدی جواهری
۶۰	..... ۳-۱-۳- محیط خانواده
۶۲	..... ۳-۱-۳- محیط اجتماعی
۶۲	..... ۳-۱-۳- فضای سیاسی حاکم بر عراق
۶۵	..... ۳-۱-۳- دوری از وطن و فراق
۶۷	..... ۳-۲- بدر شاکر سیاب
۶۷	..... ۳-۲-۱- زندگی نامه
۶۷	..... ۳-۲-۱-۱- بدر و کودکی شیری ن
۶۷	..... ۳-۲-۱-۲- روزگار جوانی ، عشق و تلاش در مسیر سیاست
۶۹	..... ۳-۲-۲- آثار ادبی
۷۱	..... ۳-۲-۳- عوامل غربت در بدر شاکر سیاب
۷۱	..... ۳-۲-۱- سیاب ، کودکی و مادری خفته در بلندای تپه ها
۷۲	..... ۳-۲-۲- سیاب و سیمای کربیه و زشت
۷۳	..... ۳-۲-۳- وضعیت نا بسامان عراق در قرن بیستم
۷۵	..... ۳-۲-۴- سیاب و فقدان روابط عاطفی
۷۸	..... ۳-۲-۵- سیاب و کابوس وحشتناک «مرض
۸۱	..... نتیجه گیری

فصل چهارم: تحلیلی بر غربت در آثار محمد مهدی جواهری و بدر شاکر سیاب

- ۸۳ ..... ۱-۴ - انواع غربت ها در آثار دو شاعر .....
- ۸۳ ..... ۱-۱-۴ - غربت اجتماعی .....
- ۹۴ ..... ۲-۱-۴ - غربت ذاتی در آثار دو شاعر .....
- ۱۱۵ ..... ۳-۱-۴ - غربت سیاسی .....
- ۱۱۵ ..... ۴-۱-۴ - غربت زمانی .....
- ۱۲۶ ..... ۵-۱-۴ - غربت مکانی .....
- ۱۴۱ ..... ۶-۱-۴ - غربت عاطفی .....
- ۱۴۷ ..... ۲-۴ - واکنش محمد مهدی جواهری و بدر شاکر سیاب در برابر غربت .....
- ۱۴۷ ..... ۱-۲-۴ - واکنش و برخورد مثبت در جواهری .....
- ۱۴۷ ..... ۱-۲-۴ - ۱ - شورش و انقلاب در عرصه فرهنگ ، اجتماع و سیاست .....
- ۱۵۰ ..... ۲-۱-۲-۴ - فراخوانی قهرمانان و نو آوران گذشته .....
- ۱۵۲ ..... ۳-۱-۲-۴ - عنصر تفاؤل و خوش بینی شاعر به آینده عراق .....
- ۱۵۵ ..... ۴-۱-۲-۴ - پناه شاعر به طبیعت .....
- ۱۵۷ ..... ۲-۲-۴ - واکنش های منفی جواهری در برابر غربت .....
- ۱۵۷ ..... ۱-۲-۲-۴ - غلبه عنصر یأس و ناامیدی بر جواهری .....
- ۱۵۸ ..... ۲-۲-۲-۴ - جواهری و تجسم آرزوی مرگ در مسیره‌های از ذلت و خواری .....
- ۱۶۰ ..... ۲-۲-۴ - واکنش های موجود در سیاب در برابر غربت .....
- ۱۶۰ ..... ۱-۲-۲-۴ - واکنش های مثبت .....

۱۶۰ ..... ۱-۲-۲-۴-۱- بازگشت شاعر به طبیعتِ کودکی « روستای جیکور » .....

۱۶۴ ..... ۲-۱-۲-۲-۴-۲- درخشش عنصر « امید » و « خوش بینی » .....

به عنوان راهکردی برای گریز از غربت

۱۶۶ ..... ۳-۱-۲-۲-۴-۳- فراخوانی شخصیت های اسطوره ای و دینی راهکاری برای فرار از غربت

۱۶۸ ..... ۴-۱-۲-۲-۴-۴- بازگشت شاعر به کودکی ، مادر و گذشته .....

۱۷۱ ..... ۲-۲-۲-۴-۲- واکنش های منفی شاعر در برابر غربت .....

۱۷۲ ..... ۱-۲-۲-۲-۴-۱- عنصر یأس ، ناامیدی و ناکامی در بدرشاگر سیاب .....

۱۷۴ ..... ۲-۲-۲-۲-۴-۲- گرایش شاعر به سمت و سوی مرگ .....

۱۷۷ ..... نتیجه گیری .....

۱۷۸ ..... خاتمه .....

مقدمه

تحلیلی بر « غربت » در شعر معاصر عراق

(با تکیه بر شعر بدر شاکر السیاب و محمد مهدی الجواهری)

« غربت » موضوعی دیرینه است و از آن هنگام که بشر پا به عرصه زمین نهاد با این موجود زمینی هم قدم شد تا توانست در تمام وجودش رخنه کند و هرگز باور این نکته سخت نیست که لحظه به لحظه حیات این موجود خاکی در عرصه زمین حکایت از بحران های درونی و بیرونی دارد که اگر انسان نتواند از بدو تولد آن را مهار کند ، منجر به این موضوع ناخوشایند می شود . کودکی که پس از نه ماه ، زیستن را با گریستن آغاز می کند حکایت از چه دارد ؟ هراس از دنیایی متفاوت برای موجودی که خواستار حیات و بقا است ، چه نتیجه ای جز گریستن در بر دارد !

شاید عده ای بر این باورند که غربت نتیجه فراق و دوری از وطن باشد . اگرچه این در ضمیر ناخودآگاه هر انسان هست که به وطن به عنوان قطعه ای از وجودش بنگرد و ضمیرش یارای دل کندن از آن را نداشته باشد و در صورت جدایی به غربت ، تنهایی و حسرت دچار شود ، اما این فرضیه نمی تواند مصداق کلی داشته باشد ؛ چه بسیار افرادی که در خاک خود سکنا گزیده اند اما همچنان غریبند ! از این رهگذر باید گفت که « غربت » موضوعی دیرینه است و لفظ آن یعنی « الغربة » تنها متضمن دوری از وطن و غربت مکانی نیست .

آنچه در این مسیر از اهمیت ویژه ای برخوردار است ؛ درک این نکته است که یک واژه در طول زمان تا چه اندازه می تواند تغییر معنایی پیدا کند و دور از حقیقت نیست اگر بگوییم چنین اتفاقی برای این واژه از رهگذر زمان رخ داده باشد ، اگرچه فرهنگ واژه های قدیم اعراب آن را در معنای « دوری از وطن » و از نظر مسافت جغرافیایی مدّ نظر قرار داده باشد اما مطالعات بیشتر برای محقق و برای افرادی که در این زمینه مطالعه می کنند ، ثابت می کند که حقیقت امر چنین نیست. این اشتباهی است که در ابتدای امر برای من نیز اتفاق افتاد و زمانی که این موضوع از جانب اساتید محترم به من پیشنهاد شد ، در ابتدای امر به خاطر تصوّر غلطی که از این عنوان داشتم ، برایم جذابیت چندانی نداشت و گمان نمی بردم که چنین واژه ای امروزه می تواند جنبه های روحی و روانی هم داشته باشد . اما مطالعات بیشتر بر ما می

نمایاند که امروزه این واژه با وجود اینکه متضمن معانی دیرین است ، معانی دیگری را هم در بر گرفته است که بیشتر در حوزه علوم روانشناسی قرار می گیرد و این جذابیت کار را افزون می ساخت . بر این اساس ، محور پایان نامه تحلیل و بررسی موضوع « غربت » در شعر معاصر عرب قرار گرفت .

امروزه با وجود تحولات اساسی در عرصه های سیاسی ، اجتماعی ، روانی و فرهنگی این واژه ابعاد متفاوتی به خود گرفته است و در قالب غربت اجتماعی ، ذاتی ، سیاسی ، زمانی ، دینی ، مکانی و عاطفی و.... مطرح می گردد.

سؤال های پژوهش

این پایان نامه متضمن پاسخگویی به فرضیه ها و سؤال هایی است که در مورد موضوع غربت مطرح می شود و از این قرار است : ماهیت این موضوع چیست ؟ آیا این موضوع به طور کامل دارای ابعاد منفی است و یا اینکه جوانب مثبت هم دارد ؟ و مهم تر از همه چه ارتباطی میان غربت و ادب معاصر برقرار است ؟ نوع برخورد یک ادیب و یا فرهیخته در شرایط موجود چه می تواند باشد ؟ و در نهایت اینکه موضوع غربت چگونه در ادب و آثار محمد مهدی جواهری و بدر شاکر سیاب نمود می یابد ؟

شیوه پژوهش

این کار ابتدا با مطالعه در کتاب ها و فرهنگ واژه های عرب جهت درک حقیقت آن از نظر لغوی و اصطلاحی آغاز شد و با رسیدن به این نتیجه که این واژه امروزه متضمن مفاهیمی غیر از دلالت لغوی آن است ، به مطالعه و فیش برداری از کتاب هایی پرداخته شد که به طور جداگانه و بی توجه به ارتباط این موضوع با ادبیات آن را مورد بررسی قرار داده اند و از نگاه اندیشمندان شرق و غرب مورد بررسی قرار گرفت و در ادامه به چیستی ، ماهیت آن ، عوامل آن و واکنش های موجود در برابر آن پرداختیم و در مرحله بعد به تحلیل و بررسی این موضوع

در ادبیات معاصر از طریق تکیه بر اصولی که در مورد این موضوع از جانب اندیشمندان شرق و غرب مطرح گردید؛ اقدام شد.

پس از آن با توجه به سؤال هایی که در ذهن ما شکل گرفت، به مطالعه و فیش برداری از کتاب هایی پرداخته شد که به تحلیل این موضوع همت گماردند و سپس با توجه به سیر زندگی محمد مهدی جواهری و بدر شاکر سیاب به گرد آوری نمونه ها و شواهد شعری که می توانست بیانگر اسباب و عوامل غربت و به تبع آن شکل گیری این موضوع و تجلی آن در آثار این دو شاعر باشد اقدام شد. به این ترتیب مبنای کار ما تحلیل و مقایسه میان این دو چهره سرشناس معاصر قرار گرفت.

به این ترتیب این پایان نامه با روش شرح، تحلیل و مقایسه به بررسی این موضوع می پردازد و شامل چهار فصل است که در فصل اول آن، به حقیقت این واژه و ماهیت آن از نظر لغوی و مفهوم آن در گذشته و امروز می پردازد. نکته دیگر اینکه در این مرحله با توجه به نظریات اندیشمندان شرق و غرب در تلاش شده است تا انواع غربت و واکنش های موجود در برابر آن مورد بررسی واقع گردد. فصل دوم را به شرحی مختصر از مهم ترین حوادث و جریان های سیاسی و اجتماعی (به ویژه سیر تحولات حکومت بعث و پایه آن) در قرن بیستم اختصاص یافته است.

فصل سوم این پایان نامه نیز نگاهی اجمالی به زندگی و آثار ادبی این دو شاعر دارد و به علل شکل گیری غربت در زندگی و تأثیر بارز و مستقیم آن در آثار این دو شاعر می پردازد. فصل چهارم که از اهداف اصلی این پژوهش است به تحلیل غربت در آثار و اشعار این دو ادیب می پردازد. با انتخاب دو شاعر از دو عرصه شعری متفاوت (شعر سنتی و شعر آزاد) هدف بر این مبنا است که کیفیت این موضوع در دو جریان شعر کلاسیک و نوگرایی معاصر تحلیل گردد و در کنار این تحلیل به بررسی وجوه اختلاف این دو شاعر در مورد موضوع غربت پرداخته شده است.

اهداف پژوهش

بدر شاکر سیاب و محمد مهدی جواهری از شاعران برجسته معاصر هستند که آوازه و اهمیت اشعارشان با وجود تفاوت در سبک شعری زبانزد خاص و عام است. صورت گرفته است .

پیشینه تحقیق و پژوهش

دور از حقیقت نیست که شکل گیری این موضوع هم زمان با تولد بشر بر عرصه زمین است اما مطالعات نشان می دهد که تحلیل و بررسی آن به روشی منطقی و در یک چارچوب منظم ، به همین دو سه قرن اخیر مربوط است و از جانب غرب آغاز شد تا اینکه اندیشمندان غرب به تحریر کتاب هایی اقدام نمودند که یا به طور مستقیم به تحلیل این موضوع می پردازد و یا اینکه از خلال دیگر مباحث آن را تحلیل می نماید که از برترین آن می توان به « گریز از آزادی » (Escape From Freedom) ، « جامعه سالم » (The Sane Society) اشاره نمود که طی تحولات سیاسی ، اقتصادی ، اجتماعی و فرهنگی مثل دو جنگ جهانی ، انقلاب صنعتی، استعمار و استثمار اقتصادی به تحلیل این موضوع پرداختند ؛ تا جایی که شرقیان همین کتاب ها را ، سرلوحه کار خود قرار دادند و با بهره گیری از آن و با توجه بحرانی که شرق از آن به رنج آمده است ، به تحلیل این موضوع پرداختند و با توجه به پیوند این موضوع با ادب به تحلیل آثار ادبا و فرهیختگان از عصر جاهلی تا کنون اقدام نمودند ؛ که از نمونه های آن می توان به « الاغتراب عند ابن باجه » نوشته ابراهیم الفیومی و « الاغتراب عند اربش فروم » از حماد حسن اشاره نمود .

در مورد تحلیل این موضوع در دوره کنونی و از رهگذر شاعران معاصر همچون سامی البارودی ، بدر شاکر سیاب ، محمد مهدی الجواهری ، محمود درویش، نازک الملائکه ، عبد الوهاب البیاتی ، میخائیل نعیمه و احمد مطر از برجسته ترین کتاب هایی که به رشته تحریر در آمده است ، می توان به « الاغتراب في الشعر العراقي » از محمد راضی جعفر و « الغربة في شعر محمود درویش » از احمد جواد مغنیه و یا کتاب « الحنین و الغربة في الشعر العراقي الحديث » از ماهر حسن فهمی اشاره نمود که به تحلیل این موضوع و تأثیر آن در ادب از خلال تحولات سیاسی ، اجتماعی ، اقتصادی و فرهنگی ناشی از حضور استعمار غرب و به ویژه انگلیس و

صهیونیست ، پرداخته اند و در این چهار فصل تلاش شده است تا به هر آنچه که در مقدمه و تاریخچه ذکر شد ، بپردازیم و این موضوع را در دنیای کنونی ، به همراه اسباب و محرکات آن و واکنش های فرد در قبال آن ، تحلیل نماییم و به نتایج جدیدی برسیم .

گرچه در مسیر این پژوهش امکان هرگونه خطا و لغزش از جانب این حقیر امری بدیهی است ، اما امید است که راهنمایی برای تلاش محققان آینده باشد.

فصل اول

حقیقت و ماهیت موضوع «غربت»

در این فصل تلاش شده است که واژه « غربت » و تاریخچه آن را از نظر لغوی و اصطلاحی مورد توجه قرار می گیرد و در ادامه نیز بررسی زوایای مختلف این واژه مورد توجه قرار می گیرد .

بدین ترتیب از برجسته ترین اهداف این فصل بدین قرار است :

- ۱- تحلیل واژه « غربت » در لغت و اصطلاح .
- ۲- تحلیل دیدگاه اندیشمندان شرق و غرب در این عرصه .
- ۳- ماهیت این موضوع در دنیای کنونی
- ۴- واکنشهای موجود در برابر غربت .
- ۵- تحلیل انواع غربت در سایه نظریات شرق و غرب .

۱-۱- واژه « غربت » از منظر لغوی

واژه « الغربة » از مصدر « غ . ر . ب » از « ثلاثی مجرد » است . ابن منظور در این باره می نویسد : « الغربة و العُربُ : به معنای « دوری از وطن » (النزوح عن الوطن) و « الإغتراب و التغرُّب » : در معنای « از وطن دور شدن » (نزع عن الوطن) و رَجُلٌ عُرْبٌ : با غین و راء مضموم : به معنای « دور از وطن » (غریب) و مونث آن ، واژه « غریبة » می باشد . « ج ۱ ، ص ۶۲۹)

گرچه ابن منظور و سایر علمای لغت مثل الزبیدی این واژه را از نظر لغوی مورد تحلیل و بررسی قرار داده اند اما هیچ یک از این معانی متضمن مفهومی که ما از غربت در دنیای کنونی به دنبال آن هستیم ، نیست ؛ در حالی که مطالعه کتاب هایی که در عصر کنونی این موضوع را مورد تحلیل قرار داده اند، به ما نشان می دهد که این واژه بر معانی دیگری غیر از آنچه ابن منظور و سایر علمای لغت قدیم به آن اشاره کرده اند ، دلالت دارد . مسلم است که

قضاوت در این مجال دشوار است و تحلیل این واژه از نظر لغوی و اصطلاحی اهمیتی فراوان دارد.

با توجه به آنچه گفته شد ، « غربت » فقط شامل نقل و انتقال مکانی و دوری از وطن نیست و همگام با سیر تحولات سیاسی ، اجتماعی ، روانی و... مفاهیم متفاوتی به خود گرفته است . مفاهیمی که شاید در گذشته در هیچ کتابی مطرح نبوده است و از این جهت از روان شناسان در غرب توجه ویژه ای به آن اختصاص می دهند .

۱-۲- غربت در اصطلاح

پیش از این گفته شد که سیر تحولات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، روحی و روانی موضوع غربت را در قالب اصطلاحات متفاوتی واقع می سازد و از خلال این تحولات به انواع گوناگونی تقسیم می گردد که می توان به غربت ذاتی ، غربت اجتماعی ، غربت عاطفی ، غربت سیاسی ، غربت زمانی ، غربت دینی و غربت مکانی اشاره نمود. کاوش در عرصه هر یک از انواع غربت ها نیاز به تلاش بسیار دارد و هدف ما در این فصل بر همین مبنا استوار است.

پس باید گفت که ان واژه از نظر اصطلاحی در بردارنده معانی جدیدی است که در فرهنگ لغات قدیم به آن اشاره ای نشده است ؛ اگرچه این موضوع در میان نسل بشری قدمتی دیرینه دارد و به وفور شاهد تجلی آن در عرصه ادب نیز بوده ایم اما اکنون واژه « الغربة » و یا «الإغتراب» در فرهنگ حامل مفاهیمی است که در نتیجه دیدگاه ها و نظریات اندیشمندان شرق و غرب متبلور گشته است و تلاش می کنیم تا معنای حقیقی واژه « غربت » را در مباحث این فصل ارائه دهیم .